

**ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ
ПРИ ВТРУЧАННІ В ПРАВО ВЛАСНОСТІ –
В РОЗУМІННІ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Принцип співмірності становить собою універсальний принцип права, який вимагає співмірного обмеження прав та свобод людини для досягнення певних суспільних цілей. Принцип пропорційності (*principle of proportionality*) походить з права Європейського Союзу. Проте в українському законодавстві він часто зустрічається під назвою як принцип співмірності.

Принцип пропорційності є універсальним і незмінним гарантом захисту основоположних прав і свобод людини за допомогою збалансованого обмеження таких прав і свобод та забезпечення гармонії в суспільстві.

Важливо зазначити, що принцип верховенства права є базовим та головним для принципу пропорційності, оскільки судова практика Конвенції Європейського суду з прав людини (далі – Конвенція), розглядає принцип пропорційності, як невід’ємну складову та інструмент верховенства права, зокрема в питаннях захисту права власності [1].

Тлумачення статті 1 Першого протоколу до Конвенції спирається на принцип справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави, пов’язаними з втручанням у право власності, та інтересами особи, яка зазнає такого втручання. Даний принцип передбачає наявність розумного співвідношення між метою, яку передбачається досягти, та засобами, які використовуються задля її досягнення [2].

Дотримання принципу пропорційності вимагає досягнення справедливого балансу між загальними інтересами всього суспільства і вимогами щодо захисту фундаментальних прав приватних осіб.

Варто зазначити, що в практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) склалися критерії допустимого втручання держави, засновані на принципі пропорційності, внаслідок чого

вони набувають універсального значення [3].

При здійсненні оцінки правомірності допустимих обмежень прав і свобод ЄСПЛ послідовно вирішує чотири групи питань:

- 1) чи було оскаржуване обмеження (втручання) передбачене законом;
- 2) чи переслідувало воно одну з легітимних цілей, зазначених у Конвенції;
- 3) чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві»;
- 4) чи було воно пропорційним до тієї правомірної мети, якої намагались досягти.

Оскільки, відповідно до Статуту ООН права людини повинні охоронятися владою закону, що у свою чергу забезпечує національний мир та правопорядок, важливо зазначити, що обмеження породжені на основі закону, повинні враховувати і процесуальний аспект виконання такого закону, також закон повинен бути доступним, якісним, чітким та зрозумілим. Держава зобов'язана вживати законодавчих й інших заходів, задля забезпечення міжнародно визнаних прав людини та гарантувати будь-якій особі, права якої порушені, ефективні засоби правового захисту [4].

Вирішуючи справу «Інтерсплав проти України», ЄСПЛ дійшов висновку, що оскільки спір стосується загального права заявника на відшкодування ПДВ відповідно до Закону України «Про податок на додану вартість», то заявник мав майновий інтерес, закріплений у законодавстві України та захищений статтю 1 Першого протоколу до Конвенції. Суд не прийняв зауваження Уряду України щодо загальної практики з відшкодування ПДВ за відсутності будь-яких ознак, які б вказували на те, що заявник був безпосередньо залучений до зловживань, про які йшлося в зауваженнях Уряду України. За таких обставин Суд визнав, що втручання у право власності заявника було непропорційним. Фактично постійні затримки з відшкодуванням і компенсацією у поєднанні з відсутністю ефективних засобів запобігання або припинення такої адміністративної практики, так само як і стан невизначеності щодо часу повернення коштів заявника порушували «справедливий баланс» між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном [5].

Питання співмірності обмежень до поставленої мети є досить

оціночним і визначається у кожному конкретному випадку з урахуванням фактичних обставин.

Важливо застосовувати принцип пропорційності обираючи найбільш розумні та ефективні заходи для досягнення мети і завжди застосовувати його в сукупності з принципом справедливості.

Щоб встановити баланс між публічним та приватними інтересами особи, необхідно:

1. Визначити мету запровадження таких обмежень та встановити, чи є така мета легітимною.

2. Оцінити пропорційність здійснених обмежень меті, що переслідується.

При здійсненні оцінки пропорційності слід визначити, чи можливо досягти легітимної мети за допомогою заходів, які були б менш обтяжливими для прав та свобод заінтересованої особи. З цього випливає, що обмеження не повинні бути надмірними або такими, що є більшими, ніж це необхідно для реалізації поставленої мети.

Оскільки Європейський суд з прав людини визнає, що держава при вирішенні питання чи було дотримано принципу пропорційності користується досить широкою свободою розсуду щодо вибору способу вжиття заходів і щодо встановлення того, чи виправдані наслідки таких заходів з огляду на загальний інтерес для досягнення поставленої мети, важливо створити механізм який би допоміг звузити можливість держав бути суб'єктивними та спекулятивними в даному питанні.

Принцип пропорційності у законодавстві України прямо не сформульовано, проте відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті вони, зокрема, пропорційно, а саме з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямована така дія [6].

Виходячи з вищенаведеного, задля уникнення значних порушень при втручанні в право власності державам доречно було би створити незалежну систему оцінювання балансу між приватним та суспільним інтересом з жорсткими критеріями та

вимогами та яка би вкінцевому результаті підлягала перевірці ЄСПЛ стосовно дотримання державами необхідного балансу в розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Джерела:

1. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна 127 128 характеристика). – Харків, 2008.
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 20.03.1952 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/994_535.
3. Гончарук М., Литвинець Л. Застосування рішень Європейського суду з прав людини в судовій практиці: проблеми інтерпретації. URL: http://protokol.com.ua/ua/zastosuvannya_rishen_evropeyskogo_sudu_z_prav_lyudini_v_sudoviy_praktitsi_problemi_interpretatsii.
4. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
5. Інтерсплав проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 09.01.2007р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194#Text.
6. Кодекс адміністративного судочинства України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

Науковий керівник – д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Бігняк О. В.